

משלים והגיונות

ליאונארדו דה וינצ'י

נבחר ותורגם בידי יעקב קופלביץ

לקט קטן זה של משלי טבע, משלי חיות ועוד, לקוח מתוך הוצאה מקיפה ומוגהה של „הפנקסים“ מעזבונו של ליאונארדו דה וינצ'י. פנקסים אלה כתובים היו רובם בכתב-סתרים או כתב-ראי ונשמרו באשר נגזרו, בפזורים, משך שנים רבות, „לא-מפוענחים ובלתי-סדורים, ללא מוקדם ומאחר. רק לפני עשר שנים (1938) יצאו לאור במלואם (בשני כרכים גדולים), ערוכים בפעם הראשונה באופן מדעי, בתרגומם האנגלי.

רוב רובן של רשימות-סתר אלה עוסקות בבעיות של טבע (המים והידראוליקה) ובאמצאות טכניות (כלי-מסוס, כלי-מפץ), נושאות ומלחמת-ים, ארדיכלות וציור וכלכל-סמנים, עצות לצייד ולפסל ובעיית אור-צל ועוד. לתוך העניינים השונים והמרוכבים האלה משולבים גם משלים ואלגוריות, דברי „התנבאות“ והגיגי חכמה.

כמה מן המשלים שבפנקסי ליאונארדו מסתיימים במוסר-השכל, שראיתי להשמיטו כאן, בתרגומי העברי, כיון שעל פי רוב מקופלת בתוך המשל כשהוא לעצמו מחשבה הרבה יותר רחבה מזו שמציין, הנמשל הנתון. ויתכן כי בכמה מקרים לא בא, הנמשל המפורש אלא כדי להסוות את רעיונו האמתי של ליאונארדו, כדרכו.

י. ק.

גורש השלג

ערימת שלג קטנה נאחזה בראש צוק-סלע שהיה מתרומם על גבי פסגת הר גבוה. ובהיותה שם לבדה עם נפשה החל הכוח המדמה לפעמה והיא אמרה אל לבה:

„האין זאת יוהרה יתרה בי לשים משפני על במתי רמה כה נשגבה — ואנכי קומץ-שלג נקלה? ואיך אראה בשלות-נפש את שיכבת-השלג האדירה והנרחבה מסביבי והנה היא משפילה שבת למטה ממני? ברי לי כי אין מידת גדלי המועטת ראויה למושב-כבוד כה שגיב. ואם לא די לי בהרגשת אפסותי, הלא אלמד לקח מגורלן של אחיותי ושכנותי אשר רק אתמול הומסו בן שעה קלה בקרני החמה. ולמה קרתה אותן כזאת? הלא מפני שהתנשאו ואיוו להן מושב הגבה יותר מאשר נתבקשו. הבה אברח איפוא מחמתה של השמש, אשפיל את עצמי ואמצא לי מקום צנוע, כיאה לי וכמתאים לשיעור קומתי.“

וגושי-השלג הקטן התנפל למטה והתחיל יורד ומתגלגל ממרום הצוקים ומגמת פניו אל משטח השלגים הרחב אשר לרגליו. וככל אשר הוסיף לבקש לו מקום יותר נמוך, להיצמד אליו, כן הלך נפחו הלוך וגדל, עד שלבסוף עמד מהתגלגל ונתעכב ליד גבעה אחת, ואז ראה והנה גובהו כגובה הגבעה גופה. ויהי גושי-השלג הזה אחרת-אחרון להפשרת השלגים בקיץ ההוא, בהיות החמה בגבורתה.

האגוז והצרירח

עורב מצא אגוז, נטלו וגשאו אל ראש צריח רם ונישא. נשר האגוז ממקורו הקטלן של העוף, נתגלגל ונפל לתוך בקיע שבהומת הצרירח ומשם נשא קולו בתחנונים אל החומה, לאמור: „אנא, הנשגבה, אשר בחסד מרומים זכית להיות לתלפיות ולהשמיע צלילי כרזון לקרוב ולרחוק, עשינא חסד גם עמי והיי לי למקור פדות וישע. אם לא זכיתי לנשול לרגלי אבי, עץ-האגוז רב-הפארות והירוק, ולשכב באדמה, מכוסה עלי שלכתה, אלינא תתכרי לי את, לפחות, ואל תדחיני מפניך. כי בהיותי בתוך מקורו האכזר של העורב נדרתי נדר: אם תשחק לי השעה ואני אימלט מזה, אוציא את שארית ימי בסתר חור קטן שבקטנים.“

נכמדו רחמי החומה על האגוז הקטן היא נתרצתה לו, לתת לו מקום בסדק אשר לתוכו נפל. לא יצאו ימים מועטים והאגוז נתבקע מקליפתו והתחיל שולח אבי שרשים לבין אבני החומה ולתוך בקיעיה וזיוי שרשיו הזיזו את האבנים — ועד מהרה התרוממו שרביטי יונקותיו של האגוז והשתרבבו מעל לראש החומה גופה. ומשנתעבו השרשים העקלתוניים, החלו לפרוץ את החומה ולהסיט את אבני הגזית העתיקות ממקומן.

רב היה צערה של החומה המתפוררת, אבל לשוא נקוטה עכשיו על המעשה אשר גרם את חורבנה. היא איחרה את המועד. לא יצאו ימים רבים והחומה נפרצה ונהפכה ברובה לעיי מפולת.

מעשה בפרעוש

כלב היה ישן על גבי פרוות־כבשים. הריח אחד מפרעושו את ריח הצמר השמן ואמר בלבו: הנה מצאתי מקום יותר טוב למחיה, אשר יהיה לי למפלט מפני שיגיו וצפרניו של הכלב הרע הזה, שעליו פרנסתי.

ובלי ספקקים יתרים עזב איפוא הפרעוש את הכלב, קפץ לתוך הצמר העבות והתחיל טורח ומתאמץ להגיע עד שרשי הנימים. אך לשוא היה כל עמלו של הפרעוש: הוא נוכח לדעת כי בשום אופן לא יוכל לחדור שמה, מפני שהצמר היה סמיך ונימיו דחוסות כל כך, שכמעט דבוקות היו זו לזו, ולא היה ריח כלשהו ביניהן, מקום שם יכול היה הפרעוש לטעום את טעם העור אשר בו הן געוצות. ומקץ הרבה עמל ויגיעות ניחם הפרעוש על מעשהו וביקש לחזור אל כלבו, משפנו הקודם. אבל הכלב כבר הלך ואיננו.

רבה וממושכת הייתה חרטת הפרעוש ודמעות הרבה שפך — עד כי גזוע ברעב.

האש והמים

אמרה האש בחרונה אל המים שבתוך הדוד אשר נשפת על הכירה: אין אתם ראויים לעמוד ממעל לי, שאנוכי הנני מלכת היסודות!

ובדברה כך, התגעשה ושלחה לשונות־ריתחה כדי לגרש את המים מתוך הדוד. המים, ברוב ענוותם, ביקשו לעשות את רצונה של האש הגאוונה: הם גלשו וירדו על האש וכיבו אותה.

התמור והקרח

התמור נרדם ברבצו על גבי הקרח המכסה את היאור. חום גופו המס את הקרח והתמור הקיץ כשהוא שוקע במים — ועד מהרה טבע בהם.

הידידים

איש אחד נמנע ממגע־ומשא עם ידידו משום שהלז היה רגיל לדבר סרה בכל ידידיו. יום אחד ביקש ממנו הידיד העזוב כי יסביר לו מפני מה שכח את הידידות הגדולה שביניהם. הלז השיב:

„איני רוצה להיראות עוד בחברתך, משום שאנוכי אוהב אותך ואיני חפץ איפוא כי תעשה רושם רע על הבריות מתוך שתלעזו באזניהם עלי, על ידיך. עכשיו שאין בינינו שום מגע־ומשא יהיו האנשים סבורים כי שונאים אנו איש לדעהו — ואז לא יטילו בך דופי, במידת כזאת, בגלל הלעז שאתה מוציא עלי, כדרכך.“

הפוליטיקה

דומה הפוליטיקה לכריית בור: ככל שאתה מרבה לקחת ממנו, כן הוא מרחיב את גבולו, וסופו שהוא בולע אותך.

אפרסק ואגוז

עץ־האפרסק נתקנא בשכנו, עץ־האגוז, בגלל שפע־הפרי הרב שהלזו נושא, וגמר אומר לעשות אף הוא כן. העמיס על עצמו אפרסקים במידה כזאת, שנטל־הפרי הכבד שבר את גזעו, חשף את שרשיו והפילו לארץ.

ועץ־האגוז, כיון שנתגלתה עתרת פריו לעין העוברים ושבים, היו הכל מיידים בו אבנים.

הצמח והכלונס

הצמח מתלונן על הכלונס היבש והישן, שהגנן תקע לצדו, ועל המשוכה אשר בה הוקף. הכלונס לשם מה בא? — כדי לשמש סומכה לצמח. המשוכה לשם מה באה? — כדי לשמור עליו מפני שן חיה ושאר מזיקים.

הנמלה והגרגיר

הנמלה מצאה גרגיר דוחן. כשהרגיש הגרגיר כי נתפש בכף, קרא אל הנמלה: „אם תעשי עמי חסד ותניחי לי להגיע למילוי הפץ חיי — לנבוט ולצמות — אעניק לך פי־מאה משלי“.

וכך היה.

יובל הרים

יובל־ההרים גרר בזרמו קנזות־עפר וצרורות־אבן מרובים כלי־כך, שלבסוף מוכרח היה להחליף את אפיקו.

השלהבת והנר

השלהבת שבראש הנר היא אש כבולה. באכלה את אזיקיה תאופל היא עצמה.

העצבות

העצבות משולה לעורב. עוף זה, בראוהו את אפרוחיו בהתבקעם מביצתם והנה הם לבנים, הריהו צורח מרות, עוזב אותם לנפשם בהתמררות ואינו גותן להם מזון עד אם צמחו להם קצת נצות שתורות.

השקר

התנשמת עיניה זעירות והיא שוכנת תמיד במעבה האדמה. היא חיה כל זמן שהיא נשארת במחבואה, אך בו ברגע שהיא יוצאת לאור העולם הריהי נופחת רוחה ומתה, כיון שהיא נגלית לעין. כך גם דבר־שקר.

הערמה

השועל, כשהוא רואה להקת זרזירים או עורבים ועופות כיוצא בזה, מיד הוא מתנפל ארצה ולועז פעור, כאילו הוא פגר מת. העופות יורדים עליו כדי לנקר את לשונו — והוא מולק את ראשם בשיניו.

גאוות התער

מעשה בתער שחרג ויצא מתוך הקנת, המחוברת אליו, אשר שימשה לו נדן, והיה מוטל גלוי בחוק, מתערה באור החמה. אותה שעה ראה את זוהר השמש המשתקף בתלקתו והוא נתמלא גאווה. נמלך התער בדעתו ואמר אל לבו: „האומנם נגזר עלי כי אשוב לבי־גלב זה, שמתוכו נמלסתי? חלילה לי! ודאי אין זה רצונה של התשגחה כי האי שופרא ישפיל עצמו

למלאכה כה בוזיה! חבל על זיריופי זה! הלא אך שגעון יהיה זה להוסיף עוד לעסוק בגילוח שלפי זקניהם של עמי־ארצות! כלום לעבודת־עבד כזאת נועד גוי המזוהר? לא ולא! הנני ואצפין את עצמי בסיתרת־מבטחים ואבלה שם את שארית ימי בשקט ושלוה.

והתער הסתתר ונעלם משך כמה ירחים. — יום אחד חזר והגיה ממחבואו, יצא מדפני קנתו וראה והנה מראהו כמשורר חלוד, פניו שונו לבלי הכיר ושוב אין חלקתם משקפת בקרבה את יפעת החמה. לשוא קרא הי ומספד על מכתו האנושה, בהתחרטו על המעשה שעשה ובאמרו אל עצמו:

„הלא הרבה יותר טוב היה אילו נתתי לו לגלב להשתמש בלהבי החד מכל להב, אשר עתה אבד ללא שוב! היכן היא עכשיו חלקת פני המבריקה? אכול אכלה אותה החלודה נעוות־המרדות!“

הצור והפלדה

הפלדה הכתה באבן־הצור ומחצה אותה. נדהמה אבן־הצור ואמרה בתרעומת:
„מה השחץ הזה, הממריצך להציק לי? חדלי לך ממני, כי טעות בידך: מעודי לא הריעותי לזולתי.“

השיבה הפלדה לאבן־הצור:

„אס־נא חשאי עמדי באורך־אפיים ראה תראי את הפלא אשר יצא ממך.“
נחה דעתה של אבן־הצור ונשאה בסבלנות את יסוריה, עד שראתה והנה נולדה מבטנה האש, יסוד־הפלאים האדיר, שנעשה גורם־פועל לגדולות אין־ספורות.

המגילה והדיו

המגילה הלבנה צר לה בראותה והנה היא נכתמת כולה בחשרת הדיו. — הדיו מנחמת אותה בצערה ומראה לה למגילה כי בכוח המלים הללו, שהיא מעלה עליה, הריהי אוצלת לה את הזכות להישאר קיימת לאורך ימים.

רע וטוב

הרע שאינו מזיק לי דינו כטוב שאינו עוזר לי.

ויכוח

נגד. — מפני מה לא הנהיג הטבע שלא יהיה בעלי־חיים אחד חי ממותו של בעל־חיים אחר.

בעד. — הטבע הפכפך הוא וחומד לו ליצור וליצור שלשלת בלתי־פוסקת של חיים וצורות, משום שידוע הוא כי כולם משמשים להגדיל את ישותו הגשמית, ולפיכך מהירות היצירה של הטבע מרובה ממהירות־ההריסה של הזמן. אי־לזאת הנהיג הטבע שבעלי־חיים רבים ישמשו מזון לבעלי־חיים אחרים; ועוד לא די לו בזה והוא שולח מפקדה לפקידה מיני קטב ומגפות ואדים מזיקים, הפוגעים בעדרי בעלי־חיים וביחוד בבני־אדם, המתרבים במהירות מאחר שאין בעלי־חיים אחרים חיים מבשרם. ואם תחול הסיבה תיפסק גם התוצאה.

נגד. — נמצא כי עולמנו זה מבקש כלייה לחייו בעוד כליון נפשו נתון לפריה־ורביה בלתי פוסקת; וזה בגלל הטעם האמור. המסובב דומה לא־פעם לסיבה. בעלי־חיים הם טיפוסיים לחיים על פני האדמה בכלל.

בעד. — ועתה הן דעתך על התקוה והתשובה שבלב אדם לשוב לארץ מולדתו, או אל

התורה רובו והיולי, כתשוקת העש אל השלהבת, כדרך האדם המצפה תמיד בכליון־נפש ובשמחה כמוסה לקראת כל אביב חדש ולשוב הקיץ ומחכה לבוא הירחים השנים אשר לפניו ונדמה לו כי הדברים שהוא נכסף אליהם מתמהמהים לבוא — ואין הוא נותן דעתו בשעת מעשה, כי אל כליונו הוא נכסף. ברם, תשוקתו זו אינה, בעצם מהותה, אלא רוחם של היסודות, המוצאים את עצמם כלואים בתוך חיי הגוף האנושי ומבקשים כל הזמן לתזור למקורם. וזאת לדעת כי תשוקת־כליון זו מתכונת הטבע היא, וכי האדם הוא דוגמה של העולם.

תחושת הכאב

הטבע נתן את תחושת־הכאב לאותם אורגניסמים חיים המחווננים בכשרון התנועה, כדי לשמור בזאת על אבריהם, העלולים להתקפה בתנועתם. אבל האורגניסמים שאין להם כשרון תנועה אינם עשויים להיתקל בעצמים אחרים לרעתם, ומשום־כך הצמחים אין להם צורך בתחושת־כאב, לפיכך אין הצמח הנשבר בידינו חש באבריו את פחד־הכליון שחשים בעלי־החיים.

*

הטבע מלא גורמים אין־ספורות שלא הגיעו מעולם לכלל נסיון.

על הנפש

עפר שלוחץ בתנועתו על העפר, ברדתו עליו, גורם תנועה כלשהי בעפר הנלחץ; כשמים מצליפים על מים הריהם מכים גלים מסביב למקום המוצלף; הקול בתוך האויר מתפשט עוד יותר; ועוד יותר מזה — האור; רוח־האדם — היקפו עולם ומלואו, אבל מהיותו סופי אין הוא מתפשט ללא גבול ועד לאין־סוף.

אִי־שוויון הוא הגורם לכל תנועה במקום. אין מנוחה בלי שוויון.

התנועה היא הסיבה לכל חיים.

העצם הנמצא בתנועה קונה מקום באותו שיעור עצמו שהוא מפסיד מקום.

כל פעולה שנעשית על־ידי הטבע נעשית בדרך הקצרה ביותר.

במקום שהירידה היא קלה ביותר, שם העליה קשה ביותר.

אין אתה יכול ליצור את הכבד בלי שיצטרף אליו גם הקל, ובהיותם יחדיו הם סותרים זה את זה.

חזל לך מלשקוד על לימוד כזה, שהפועל־יצא ממנו שובק חיים יחד עם פועלו.

חשוב היטב עד סופו של דבר, ותן דעתך על הסוף תחילה.

כשההלכה גדולה מן המעשה — אין לך רעה חולה יותר מזו!

הברזל מעלה חלודה מחוסר שימוש; אגם עומד סופו שהוא נרפש ובימי־קור הוא מתכסה קרח. כן גם רוח האדם כוחה תש מחוסר פעולה.

כל הפרחים הרואים את־השמש מבשילים זרע; לא כן הפרחים שאינם רואים אלא את ההשתקפות גרידא של אור־השמש.

גדול כוח־הדיבור של האדם, אלא שהוא נבוב בחלקו הגדול ורובו מירמה. בעלי־החיים — כוח־הדיבור שלהם מעט הוא, אבל המעט הזה כולו מועיל וכולו אמת. וטוב דבר מועט ובטוח מדבר גדול ושקר בו.

הדמעות — מקורן בלב, ולא במוח.

המדבר בשבחו של אדם פחות־ערך עושה משגה לא פחות גדול מן המדבר בגנותו של אדם רבי־ערך.

אסור לשקר בנוגע לעבר.

הצדק זקוק לכוח־שלטון, לכוח־תבונה ולכוח־רצון.

אין לך עצה יותר ראויה לסמוך עליה מן העצה שנותרים בספינה המחשבת להיטרף.

מי שמסתמך על רבותיו בויכוח נמצא משתמש לא בשכלו, אלא בכוח־זכרונו.

הספרות הנעלה באה לנו מאת אנשים שהיושר הוא הותמם. וכיון שעלינו לשבח את העילה יותר מן התוצאה, הרי שאדם ישר שאינו סופר מובהק צריך שיהיה עדיף בעינינו מסופר מובהק שאין בו ישר.

מי שאינו מעריך את החיים אינו ראוי להם.

חיים שהשתמשו בהם כראוי הם חיים ארוכים.

ככלות תקוה בא הגדר.

פליאה היא שהעין רואה את העצמים כחלום ביתר בהירות משרואה אותם כוח־הדמיון בהקיץ.

איני יודע ליאות בהבאת תועלת. איני מתעייף לשרת אחרים.
אפס־מעשה דיו לעייפני.
מות, ולא עייפות!